

УДК 94(73:55)«1989/2009»

В. В. Пилипенко

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ США ЩОДО ІРАНУ (1989-2009 р.)

Збереження залежності світової економіки від поставок енергоресурсів зумовлює перерозподіл сил на міжнародній арені на користь тих країн, які можуть контролювати і вільно розпоряджатися нафтогазовими поставками й ціновою політикою на них. Статус світового лідера буде мати та країна, яка зможе встановити контроль над основними експортерами енергетичної сировини якими зараз є держави Перської затоки. Ось чому залишається актуальним питання щодо основних етапів проникнення США в Іран й напрямків встановлення контролю над іранською нафтогазовою сферою.

Попри значні здобутки історіографії у вивченні проблеми основ політики США в районі Перської затоки, дуже мало дослідників приділяють увагу виділенню основних етапів та напрямків поширення американського впливу на Іран, як регіонального лідера серед країн Близького Сходу. До ряду таких дослідників належать А. В. Огороков [1], А. С. Сафонов [3]. Помітне місце у вивченні еволюції політики США щодо Ірану відіграють публікації та заяви лідерів обох держав у офіційних періодичних виданнях [7;8].

Отже, мета та головні завдання дослідження полягають у тому, щоб розкрити основні етапи й напрямки проникнення США в Іран, шляхом впровадження відповідних доктрин швидкого зовнішньополітичного реагування та розкрити реакцію Росії на відповідні дії США.

Опрацювавши за допомогою порівняльно-історичного методів з додержанням принципів всебічності, багатофакторності, історизму джерела: заяви іранських, американських високопосадовців, тексти договорів про економічну співпрацю між РФ та ІРІ, офіційні постанови США щодо Ірану [2; 4; 5; 6], і здобутки відомої історіографії вдалося виділити основні етапи політики США щодо Ісламської Республіки Іран.

Перший етап пов'язаний з використанням Ірану в якості прихованої зброї у планоірній політиці США щодо знищення СРСР (1989-1991 рр.).

На момент фактичного завершення «холодної війни» та в умовах дестабілізуючих процесів у внутрішній політиці, як СРСР так і Ірану, американськими стратегами розробляється план остаточного розвалу Радянського Союзу за допомогою ісламського фактору [1]. Доктрина отримала назву «кризового півмісяця». Передбачалося дискредитувати владу в Ірані, що взяла курс на самостійний розвиток і зближення з Радянським Союзом, звинувативши вищі ешелони іранського політикуму в тісній співпраці з британськими спецслужбами, викликавши тим самим

акції протесту в ісламських республіках СРСР. Акції протесту, повстання в прикордонних азіатських радянських республіках мали завершити процес розпаду Радянського Союзу й позбавити Іран головного союзника на міжнародній арені у справі протистояння американському проникненню у сферу економіки й політики країн Близького Сходу.

Підписана довготривала програма співпраці між СРСР та Іраном 1989 р. звела нанівець розрахунки американських спецслужб щодо почергової ліквідації самостійності Ірану та Радянського Союзу.

Декларація містила завірення двох сторін у сприянні надання нафтогазовим відносинам справедливого характеру в системі світової економіки й готовності держав до співпраці з метою ліквідації дискримінаційних дій у сфері міжнародних економічних відносин, скорочення розриву між Північчю і Півднем, та недопущення торгово-економічного тиску з політичною метою [2].

Розширення нафтогазової співпраці між СРСР та Іраном змусило США вдатися до заморожування іранських авуарів в американських банках та їх філіалах, ввести ембарго на торгівлю з ІРІ й направити в район Перської затоки ряд бойових кораблів, у тому числі й авіаносців [1].

Після розпаду Радянського Союзу 1991 р. доктрина «кризового півмісяця» втратила свою актуальність, вивівши на порядок денний необхідність вироблення нових основ проникнення американського впливу на територію ІРІ, чиї вищі ешелони влади займали відкриту антиамериканську позицію.

За таких умов розпочинається *другий етап встановлення американського контролю над США – підтримка опозиції заради встановлення лояльного до США режиму в Ірані (1991-1996 рр.)*.

Розпад Радянського Союзу розв'язував руки США, які автоматично здобули статус одноосібної наддержави. Реалії однополярного світу створили певний вакуум влади у країнах ісламського поясу й зумовили природне бажання американських лідерів встановити гегемонію на стратегічно важливому Близькому Сході. Саме в таких умовах міжнародної ситуації, Сполученими Штатами Америки по відношенню до Ірану виробляється нова політика, спрямована на сприяння процесу лібералізації в регіоні. Передбачалося перейти до активної підтримки опозиційних офіційному курсу іранської влади політиків, укріпивши тим самим електоральну базу більш поміркованих по відношенню до зв'язків зі США сил [3, с. 12].

З 1993 р. політика підтримки іранської внутрішньої опозиції втілювалась в доктрину «стримування Ірану», що передбачала перехід до дипломатичного тиску на Іран, сприяння приходу до влади більш поміркованих політичних сил, які змогли б піти на налагодження відносин зі США. Для цього передбачалося консолідувати навколо США союзників, як з країн Європи, так і з країн ісламського поясу, створивши тим самим своєрідну антиіранську коаліцію, що могла б ініціювати

введення економічних санкцій і піти на розрив договорів з Іраном [3, с. 14].

Загравання з іранською опозицією давало можливість США перейти до третього етапу проникнення в Іран, що ознаменувався заміною політичної лояльності опозиціонерам офіційній владі ІРІ до **економічного натиску на Іран(1996-2001 рр.)**.

Першою основою політики США направленої на економічну ізоляцію Ірану став Закон «Про санкції по відношенню до Ірану», відомий більше як Закон Д'Амарто, прийнятий конгресом 1996 р. Згідно із даним законом передбачалося введення санкцій тим компаніям, у тому числі й іноземним, які інвестували у розвиток іранського енергетичного сектору більше 20 млн. дол. [4].

Закон Д'Амарто став лише початком у цілому шквалі американських санкцій щодо іранської енергетичної політики. Подібні закони, прийняті 1999, 2002 рр. були спрямовані на недопущення розвитку іранського енергетичного сектору, який гарантував Ірану не лише зовнішньополітичну самостійність, але й надавав можливість диктувати власні умови побудови міжнародних відносин між США та країнами близькосхідного регіону.

Збільшення жорсткості санкцій по відношенню до Ірану з боку США, привело до більш тісного зближення першого зі своїм потенційним конкурентом на енергетичному світовому ринку – Росією.

Зближення Росії та Ірану відбувалося передусім у розробці проекту створення міжнародного транспортного коридору Північ-Південь наприкінці 2000 р., коли між Росією, Іраном й Індією було підписано відповідне погодження [5]. Росія та Іран пішли також на організацію спільної корабельної лінії по Каспію. Під даний проект транспортування було побудовано новий ірано-російський порт Оля.

Тісна співпраця з Росією сприяла виробленню Іраном нових основ зовнішньої політики, які базувалися на антиамериканізмі та протистоянні будь-якому проникненню США й ізраїльського капіталу в Близькосхідний регіон. Свідченням панування в Ірані доктрини антиамериканізму та антисіонізму стала свого часу заява іранського духовного лідера Хомейні, де він розглядав політику США через призму ідей сіонізму. Духовний лідер висунув гасло існування «двох Ізраїлів», одного, що поруч, і другого, що в Америці [1].

Тиск США на ІРІ посилювався після сумнозвісних подій 11 вересня 2001 р., які викликали в американській нації прагнення помсти за скоєний терористами злочин. Це послужило тому, що з 2002 р. **Іран був включений американськими політиками до так званої «вісі зла», а Білий дім почав реалізовувати концепцію «посиленого тиску» по відношенню до ІРІ** (автор голова СНБ США К. Райс), **що стало початком чергового витка наступу США на Іран (2002-2005 рр.)**

Суть концепції полягала в тому, щоб поступово нарощувати тиск на теократичний іранський режим з метою досягнення від нього значних

політичних поступок [3, с. 17]. Вторгнення США в Ірак 2003 р. також мали служити головними елементами щодо реалізації даної концепції, створити прецедент того, що буває з країнами, які відмовляються діяти у фарватері американської політики.

Військові дії США на території Іраку розглядалися офіційним Тегераном, як приклад агресії та використання інформаційної війни задля встановлення контролю над Близьким Сходом, багатим на стратегічно важливі енергетичні ресурси. [6].

Невдала реалізація американцями іракської кампанії призвела до зміни політики США по відношенню до Ірану й перехід до поки що ***останнього етапу встановлення контролю над ІРІ через впровадження доктрини проведення на іранській території превентивної війни несиловими методами (з 2005 р. і до сьогодні)***

Починаючи з 2005 р. США перейшли на новий етап політики перетворення Ірану на свою маріонетку, шляхом роздування проблеми захисту прав людини і громадянина, побудови демократичного суспільства в Ірані.

В бік Ірану неодноразово лунали звинувачення у порушенні прав людини, надмірній авторитарності влади й ісламській радикалізації основ повсякденного життя іранського суспільства.

Аналітиками у Вашингтоні, Іран був включений до так званого Клубу диктаторів проти кольорових революцій. Цей термін використовується американським урядом для характеристики держав недемократичного табору, які потребують експорту демократії зі США [7].

Поруч з цим, розпочалося розкручування пропаганди в Ірані, спрямованої на активізацію народних мас й створення умов до виникнення акцій протесту проти офіційного курсу влади. Найбільш дієвою дана політика США виявилася під час президентських виборів 12 червня 2009 р., в Ірані, коли тисячі людей вийшли на вулиці, висловлюючи своє непогодження з отриманими результатами голосування (перемогу посів другий раз поспіль прихильник політики антиамериканізму М. Ахмадінежад).

Акції протесту проти непрозорих виборів в Ірані були організовані в ряді країн, що знаходяться в зоні впливу США. Зокрема, в Нью-Йорку процесія з колишніх іранських політв'язнів та емігрантів розтягнулася від Таймс-сквера до будівлі штаб-квартири ООН [8, с. 4].

Нестабільність всередині країни могла бути використана американською владою для введення військ в Іран задля підтримки демократії та недопущення розвитку терористичного режиму, який на їх думку уособлював Ахмадінежад. Подібні рішучі дії відразу ослабляли потенціал Ірану й нейтралізували небезпеку по відношенню до Ізраїлю – головного союзника США на Близькому Сході. Однак, розвинути ситуацію політичної нестабільності та боротьби на підтримку народного антиурядового фронту не вдалося. Баталії всередині Ірану

втихомирилася, а влада новообраного президента була визнана всіма офіційними колами країни.

На фоні відкритого протистояння між США та Іраном вимальовується позитивна тенденція співпраці ІРІ з Росією у напрямках розширення інвестиційного клімату, створення умов до інтеграції у наддержавні об'єднання, якими виступають газова ОПЕК, ШОС та ін. Наприклад, ОАО «Газпром» і НІОС («Національна іранська нафтова компанія») 2008 р. підписали спільний меморандум про взаєморозуміння між компаніями, досягнутого стосовно нафтогазових проектів в Ірані, Росії й третіх країнах. [2].

Таким чином, основним напрямком політики США на території Близького Сходу стало прагнення встановити повний контроль над Іраном – найбільшим експортером нафтогазових ресурсів на світовий ринок. Для досягнення всебічного контролю над іранською політикою використовувалася концепція підтримки лібералізації, впровадження прямих економічних санкцій, або безпосереднього тиску на вищі ешелони іранської влади. Терористична агресія проти США 2001 р. змінила основи проникнення американського впливу на територію Ірану. Пріоритет став надаватися пропаганді американського способу життя, провокаціям антиурядових виступів, що входили в перелік основних заходів доктрини превентивної війни несиловими методами. У такому випадку все буде залежати від позиції світової громадськості та перш за все Росії, й надання переваги мирному діалогу сторін замість брязкоту зброї.

Література:

- 1. О कोरोков А. В.** Иранский треугольник / А. В. О कोरोков [Електронний ресурс]. – режим доступу до статті: [http:// IRANNews/](http://IRANNews/)
- 2. Декларация** о принципах отношений и дружественного сотрудничества между Союзом Советских Социалистических Республик и исламской Республикой Иран [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://lawsector.ru>
- 4. Сафонов А. С.** Эволюция внешней политики США в отношении Иран (1979-2008 гг.): Автореф. Дис. к.и.н.:07.00.03 / Московский государственный институт / А. С. Сафонов. – М., 2011. – 29 с.
- 5. Iran and Libya Sanctions Act of 1996**, H. R. 31.07 / Public Law 104-172, August 5, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://frnbgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=104_cong_public_laws_Sdocid=f:publl172.pdf
- 6. Хаметов А. Э.** Экспансия российского капитала в нефтегазовый сектор мирового хозяйства: Автореф. Дис. к.э.н.:08.00.14 / Институт экономики РАН / А. Э. Хаметов. – М., 2009. – 29 с.
- 7. Письмо** президента Исламской Республики Иран Махмуда Ахмадинжада Джорджу Бушу. [Електронний ресурс]. – режим доступу до статті: [http:// varvar.ru](http://varvar.ru)
- 8. Скромное** обаяние иранского авторитаризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: [http:// BBCRussian.com](http://BBCRussian.com)
- 9. Протесты** против репрессий в Иране // Русская служба Голоса Америки. – 2009. – 27.07. – с. 4

Пилипенко В. В. Еволюція політики США щодо Ірану (1989-2009 рр.)

В статті досліджується історія американської політики щодо Ірану в 1989-2009 рр. На основі аналізу робіт вітчизняних істориків та джерельної бази, автор виокремив основні цілі політики Білого Дому в Ірані, а також її основні етапи. Прослідкувавши основні етапи політики США щодо Ірану, автор дійшов висновку, що для досягнення всебічного контролю над іранською політикою США поступово змінювалися концепції від підтримки лібералізації, впровадження прямих економічних санкцій, або безпосереднього тиску на вищі ешелони іранської влади до пропаганди американського способу життя, провокацій антиурядових виступів, що входили в перелік основних заходів доктрини превентивної війни несиловими методами.

Пилипенко В. В. Эволюция политики США в отношении Ирана (1989-2009 гг.)

В статье исследуется история американской политики в отношении Ирана в 1989-2009 гг. На основании анализа работ отечественных историков и источниковой базы, автор выделяет основные цели политики Белого Дома в Иране, а также ее основные этапы. Проследив основные этапы политики США в отношении Ирана, автор пришел к выводу, что для достижения всестороннего контроля над иранской политикой США постепенно менялись концепции от поддержки либерализации, внедрения прямых экономических санкций, или непосредственного давления на высшие эшелоны иранской власти к пропаганде американского способа жизни, провокаций антиправительственных выступлений, что входили в перечень основных мероприятий доктрины превентивной войны несиловыми методами.

Pylypenko V. V. An evolution of politics of the USA is in regard to Iran (1989-2009)

The history of American policy in Iran in 1989-2009 is researching in the article. On the basis of analysis of works of home historians and source base, an author distinguishes the primary purposes of politics of White House in Iran, and also her basic stages. Having tracked the main stages of policy of the USA concerning Iran, the author came to a conclusion that for achievement of all-round control over the Iranian policy of the USA concepts from support of liberalization, introduction of direct economic sanctions, or direct pressure upon the highest echelons of the Iranian power to promotion of the American way of life, provocations of antigovernmental performances that was included into the list of the main actions of the doctrine of preventive war by not power methods gradually changed.